

Prikazi knjiga
Book reviews
Rezensionen

Ana Mikić

Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera
Filozofski fakultet
Osijek

Neologizmi: Prijetnja i/ili jezično bogatstvo

Vesna Muhvić-Dimanovski, 2005. *Neologizmi: problemi teorije i primjene*. Zagreb: Zavod za lingvistiku Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu. 133 str. ISBN: 953-175-240-0.

Mnoge pojave u jeziku svjedoci su njegove povezanosti s društvom. Naime, svaki novi pojam, predmet ili pojava mora dobiti svoje ime. Bilo da se to ime, odnosno nova riječ posuđuje iz drugoga jezika ili se stvara nova domaća riječ, sigurno je da ona pobuđuje zanimanje jezikoslovaca. Upravo novim riječima ili neologizmima posvećena je monografija *Neologizmi: problemi teorije i primjene* Vesne Muhvić-Dimanovski. Imajući u vidu specifičan položaj neologizama između purizma i pretjerane otvorenosti nekoga jezika, autorica je monografijom obuhvatila sve teme koje su važne za njihovo pravilno razumijevanje i tumačenje: od teorijskih, kao što su definicije i načini stvaranja, povijest njihova proučavanja, kategorije neologizama te odnos neologije i norme do detekcije neologizama i njihova prikupljanja, dakle, praktičnog dijela.

Iako formalno nije uvodno, poglavlje „Definicija neologizma“ nezaobilazan je teorijski okvir i uvod u njihovo proučavanje. Autorica donosi niz određenja neologizama svjetskih jezikoslovaca iz kojih se može izdvojiti nekoliko ključnih elemenata. Najistaknutiji među njima je vremenski aspekt što je ujedno i prva prepreka jer nije moguće povući objektivnu vremensku granicu do koje se

određena riječ može smatrati novom. Iz definicija se također mogu iščitati najčešći razlozi za stvaranje neologizama: potreba da se imenuju novi predmeti, pojave i pojmovi te stvaranje novih naziva kao dodataka već postojećima, a kako bi se zadovoljili stilistički ili pragmatički zahtjevi. Neologizmi se dijele u dvije skupine: prvoj skupini pripadaju denominativni neologizmi koji nastaju kako bi se zadovoljile komunikacijske potrebe jedne jezične zajednice. Drugoj skupini pripadaju stilistički ili okazionalni neologizmi, odnosno prigodnice, a koji su djelo pisca nastali za potrebe jednoga književnoga djela. Prva skupina je dakako brojnija, no iako je rijetkost, poneka prigodnica postane dijelom općeuporabnoga leksika kao što se dogodilo s *robotom* Karela Čapeka.

U poglavlju „Povijest istraživanja neologizama“ autorica uspoređuje istraživanja na anglosaksonskom području, u Francuskoj i Njemačkoj te na kraju u Hrvatskoj. Na svim se spomenutim područjima proučavanje neologizama javilo ranije (na nekim područjima već u 18. stoljeću), no sustavna obrada neološke građe te rječnici kao rezultat te obrade proizvod su 20. stoljeća. Ipak, situacija je na svakom području, zbog različitih društveno-političkih previranja, drugačija. U Francuskoj su jezične promjene uvijek odraz povijesnopolitičke situacije pa je neologija znatan politički problem. U Njemačkoj su totalitarni režimi i njihovo smjenjivanje uvelike utjecali na leksik pa začuđuje što je tek 2004. godine objavljen rječnik neologizama koji obuhvaća razdoblje od posljednjih petnaestak godina. Povezanost neologije i purizma čini situaciju u Hrvatskoj specifičnom. Naime, puristička su nastojanja išla u dva smjera: jedan je bio protiv posuđenica, a drugi je često nazivan štokavskim purizmom jer je štokavsko narječje smatrao prestižnim u odnosu na čakavsko i kajkavsko. Prekretnicu za istraživanje neologizama u Hrvatskoj označila su dva rječnika objavljena u 19. stoljeću: *Njemačko-ilirski slovar* Ivana Mažuranića i Jakova Užarevića te *Hrvatsko-njemačko-talijanski rječnik znanstvenog nazivlja* Bogoslava Šuleka. Oba rječnika donose mnoštvo neologizama zbog kojih su autori i godinama nakon njihova objelodanjivanja bili oštro kritizirani. Ipak, danas je neupitna posebno Šulekova genijalnost jer je suvremeni hrvatski jezik nezamisliv bez njegovih neologizama.

U sljedećem poglavlju, „Neologija i norma“, autorica govori o normi na leksičkoj razini. Budući da je leksik najotvoreniji dio sustava, norma se na toj razini nalazi na skliskom terenu. Leksička je norma, osim purizmu koji može biti jače ili slabije izražen, a u skladu s njim je i stupanj tolerancije prema neologizmima, posebno onima stranoga podrijetla, podvrgnuta i mogućnostima i zakonitostima tvorbe riječi. Naime, oblici bi trebali biti u skladu s tvorbenim obrascima određenoga jezika. Kao najrigorozniji način utjecaja na leksik autorica navodi zakonske odredbe koje nisu strane ni hrvatskoj jezičnoj prošlosti. Svi spomenuti načini oblikovanja leksika nekoga jezika konkretizirani

su na primjerima francuskoga i češkoga jezika kao izrazito purističkih te engleskoga, kao vrlo tolerantnog i otvorenog jezika. Autorica zaključuje kako iznimno ekstremni postupci (ekstremni purizam ili pretjerana otvorenost) nikada nisu dobri te da na umu uvijek treba imati načelo elastične stabilnosti jezika. Dakle, jezik mora biti stabilan, ali i dovoljno elastičan kako bi mogao pratiti komunikacijske potrebe svojih govornika.

Sve kategorije koje autorica smatra dijelom neološkoga blaga pobrojane su u poglavlju „Kategorije neologizama.“ Najveći dio neološkog leksika čine posuđenice. Naime, nerealno bi bilo očekivati kako će svaka nova riječ koja se u nekom jeziku pojavi zajedno s predmetom ili pojavom koju imenuje odmah biti prevedena. Velike promjene koje se u leksiku mnogih jezika događaju u posljednjih petnaestak godina posljedica su razvoja računalne i mobilne tehnologije. Iako su računala i mobiteli dio svakodnevnog života, nazivlje vezano uz ta područja uglavnom je preuzeto iz engleskog jezika. Osim posuđenica, autorica u tu skupinu ubraja još i pseudoposuđenice ili prividne posuđenice koje smatra apsolutnom novinom jer kao model ne postoje u stranom jeziku, nego se posve slobodno oblikuju u nekom drugom jeziku (npr. *darker*, *kuler*, *kaubojke*, *koledžice* itd.). Uz spomenute kategorije još su izdvojene domaće nove riječi koje nastaju kako bi popratile društveno-politička previranja te nove-stare riječi, odnosno riječi koje se zbog aktualizacije pojmova koje označuju naglo uspinju na frekvencijskoj listi (npr. *globalizacija*, *tranzicija*, *elektronski*, *informatički*, *terorizam* itd.).

U poglavlju "Načini stvaranja neologizama" na primjerima je pokazano kako najčešće nastaju neologizmi u hrvatskom jeziku. Na prvo mjesto autorica stavlja tvorbene obrasce. Naime, neologizmi reproduciraju postojeće tvorbene modele te se analogijom na taj način dobiva velik broj novih riječi. Od ostalih načina autorica još spominje kontrakciju ili sažimanje, semantičku neologiju, odnosno povećanje broja značenja već postojećim leksičkim jedinicama, stvaranje novih riječi metonimijom i metaforom, slobodne tvorbe te sve češću pojavu nastanka neologizama radi popunjavanja mjesta antonima kao u primjeru *mobilni – fiksni telefon*.

Sam kraj knjige posvećen je praktičnom dijelu posla vezanoga uz istraživanje neologizama: metodama njihova prepoznavanja i prikupljanja. Informatika, čiji je razvoj unio velike promjene u leksik mnogih jezika, nažalost još uvijek ne može pomoći u prikupljanju neološke građe. Problem u takvom načinu prikupljanja predstavljaju semantički neologizmi koje zbog njihove specifičnosti računalo ne može prepoznati. Jezikoslovci se stoga okreću tradicionalnoj metodi: prikupljaju korpus iz dnevnih novina, tjednika, specijaliziranih časopisa i televizijskih emisija. Nakon toga postojanje prikupljenih neologizama provje-

ravaju u jednojezičnicima, rječnicima stranih riječi, rječnicima novih riječi, čestotnim rječnicima i sl., a zatim se njihova uporaba provjerava i u drugim jezicima. Sve je češće stvaranje poredbenih korpusa koji se sastoje od sličnih tekstova u više jezika što omogućuje uspoređivanje različitih jezika u sličnim komunikacijskim uvjetima.

Još je prvim proučavateljima neologizama postalo jasno da su društveni razvoj i promjene koje se u društvu neprestano događaju neologizme učinile nepresušnim izvorom. Ono što se u 18. stoljeću nije znalo predvidio je McLuhan 1962. godine govoreći o svijetu kao globalnom selu u kojemu vlada komunikacijska sloboda i potrebno je samo nekoliko minuta da se preuzme strana riječ. Koliko god to s purističkog stajališta zvučalo zastrašujuće, pravilnim razumijevanjem naravi standardnoga jezika, uvažavanjem komunikacijskih potreba jednoga društva, ali i poštivanjem tvorbenih mogućnosti i zakonitosti određenoga jezika rasprava o neologizmima može postati rasprava o pravom jezičnom bogatstvu. Upravo na umjerenost u stajalištima prema neologizmima poziva i Vesna Muhvić-Dimanovski. Osim što iscrpno govori o najvažnijim problemima vezanima uz neologizme, naznačuje i otvara još cijeli niz tema koje svakako zaslužuju da im se posveti više pozornosti nego što se to do sada činilo.